

Društvena devijantnost u klasičnim sociološkim teorijama

Kunić, Josipa

Undergraduate thesis / Završni rad

2022

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Croatian Studies / Sveučilište u Zagrebu, Fakultet hrvatskih studija**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:111:158749>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-01-22**

Repository / Repozitorij:

[Repository of University of Zagreb, Centre for Croatian Studies](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
FAKULTET HRVATSKIH
STUDIJA

Josipa Kunić

**DRUŠTVENA DEVIJANTNOST U
KLASIČNIM SOCIOLOŠKIM TEORIJAMA**

ZAVRŠNI RAD

Zagreb, 2022.

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU

FAKULTET HRVATSKIH

STUDIJA ODSJEK ZA

SOCIOLOGIJU

JOSIPA KUNIĆ

**DRUŠTVENA DEVIJANTNOST U
KLASIČNIM SOCIOLOŠKIM TEORIJAMA**

ZAVRŠNI RAD

Mentor: prof. dr. sc.

Renato Matić

Zagreb, 2022.

Sažetak

Devijantnost iako sveprisutan fenomen, nema jedinstvenu definiciju, budući da se shvaćanje devijantnosti mijenja od vremena do vremena, kao i od mjesta do mjesta. Giddens (2007:203) definira devijantnost kao „neprihvatanje skupa normi koje prihvaća većina ljudi u nekoj zajednici ili društvu.“ Prema funkcionalističkom pristupu devijantnost i zločin su posljedica strukturalnih napetosti i nepostojanja moralnih pravila u društvu. Durkheimova teorija anomije predstavlja glavnu strukturalnu teoriju devijantnosti. Njegovu teoriju modificira Robert K. Merton, te stvara utjecajnu teoriju strukturalnog pritiska, ukazujući na pritisak pod kojim se nalazi pojedinac kada se prihvaćene norme suprotstave društvenoj stvarnosti. Interakcionisti proučavaju devijantnost kao socijalno konstruiranu pojavu te odbacuju ideju postojanja tipova ponašanja koji su evidentno devijantni. Njihov interes su pitanja zašto se određene vrste ponašanja inicijalno definiraju kao devijantna, te zašto se određene skupine, a ne neke druge, proglašavaju devijantnim. Prema socijalizacijskoj teoriji devijantno ponašanje nastaje učenjem devijantnih normi, vrijednosti i/ili stavova. Sutherlandova teorija diferencijalne asocijacije jedna od najprihvaćenijih teorija učenja među sociolozima. Teoriju etiketiranja popularizirao je Becker koji naglašava kako je devijantno ponašanje ono ponašanje koje ljudi tako označavaju. Za objašnjenje stvaranja devijantnosti, Becker se koristi sekvencijalnim modelom devijantnosti. Goffman je svoju teoriju stigmatizacije proučavao i promatranjem liječenja duševnih bolesnika u institucijama, želeći dokazati kako su ljudi često i stigmatizirani zbog devijantnog ponašanja u koje se možda više ne upuštaju.

Ključne riječi: sociologija, devijantnost, funkcionalizam, anomija, interakcionizam, teorija etiketiranja

Sadržaj

1. Uvod.....	5
2. Teorijski okvir devijantnosti.....	6
2.1. Pojam devijantnosti	6
2.2 Vrijednosti i norme u okviru devijantnosti	7
3. Funkcionalistički pristup devijantnosti	9
3.1. Durkheim: zločin i teorija anomije.....	9
3.2. Teorija strukturalnog pritiska.....	11
4. Interakcionistički pristup devijantnosti	13
4.1. Socijalizacijska teorija ili teorija učenja	13
4.2. Teorija diferencijalne asocijacije	14
4.3. „Labeling“ ili teorija etiketiranja	15
4.4. Becker i model devijantne karijere.....	17
4.5. Goffman i teorija stigmatizacije	18
5. Zaključak	19
6. Literatura	20

1. Uvod

Ovaj rad je teorijskog karaktera i bavi se temama unutar sociologije devijantnosti. Za početak iznijet će se različite definicije pojma devijantnosti, kao i objašnjenje pojmova vrijednosti i normi važnih za razumijevanje društvene devijantnosti. Zatim će se analizirati društvena devijantnost u okviru funkcionalizma i interakcionizma. Funkcionalistička perspektiva devijantnosti pojasnit će se kroz teoriju anomije Emila Durkheima i teoriju strukturalnog pritiska Roberta Mertona. Preko socijalizacijske teorije i teorije diferencijalne asocijacije Edwina Sutherlanda predstaviti će se perspektiva interakcionista. Nakon toga detaljnije će se pojasniti teorija etiketiranja i model devijantne karijere Howarda Beckera, a na kraju ukratko predstaviti i teorija stigmatizacije simboličkog interakcionista Ervinga Goffmana.

2. Teorijski okvir devijantnosti

2.1. Pojam devijantnosti

Matić (2003:65) navodi da je pojam devijantnost sveprisutan fenomen, jer gdje god postoji bilo kakva mogućnost nazvati nešto „normalnim“, podjednaka je izvjesnost da će se pojaviti i nešto „nenormalno“. Međutim, prošireno je i nesuglasje o tome što je devijantno, a što normalno.

Ne postoji jedinstvena definicija pojma devijantnosti. Statistička definicija devijantnosti kaže da je svako ponašanje koje odstupa od prosjeka, odnosno od neke statističke norme, devijantno ponašanje. Ono nije samo manje učestalo, nego se ocjenjuje s određene točke gledišta, i kao manje poželjno ili dobro. Tako devijantno ponašanje odstupa od neke statističke, a ne društvene norme (Špadijer-Džinić, 1988:43). Giddens (2007:203) definira devijantnost kao „neprihvatanje skupa normi koje prihvaća većina ljudi u nekoj zajednici ili društvu.“ Pritom ističe kako se nijedno društvo ne može jednostavno podijeliti na one koji poštuju i one koji odstupaju od normi, te kako devijantnost i zločin nisu sinonimi, iako se u ponekim slučajevima preklapaju. Pojam devijantnosti puno je širi pojam od zločina i razni oblici devijantnosti nisu sankcionirani zakonom. Devijantnost uključuje kršenje grupnih normi, koje možda neće biti formalizirane u zakonu. To je sveobuhvatan koncept koji uključuje ne samo kriminalno ponašanje, nego i mnoge radnje koje ne podliježu kaznenom progonu. Naravno, odstupanje od normi nije uvijek negativno, a kamoli kriminalno. Iz sociološke perspektive, odstupanje je teško objektivno ili uklesano u kamen. Umjesto toga, podliježe društvenoj definiciji unutar određenog društva i u određeno vrijeme. Iz tog razloga, ono što se smatra devijantnim može se mijenjati iz jedne društvene ere u drugu. U većini slučajeva oni pojedinci i skupine s najvećim statusom i moći definiraju što je prihvatljivo, a što devijantno (Schaefer, 2013:151). Drugim riječima, Clinard i Meier (2011:19) navode kako je devijantnost često društveno stvoreno stanje. Društvo definira čin kao devijantan kroz politički proces koji vrši moć unutar nekog simboličkog i moralnog konteksta. Kada skupine uoče prijetnje svojim interesima od određenih radnji ili uvjeta, mogu pokušati promicati te interese uvjeravanjem drugih u legitimnost svojih prioriteta.

Devijantnost je relativna, a shvaćanje devijantnosti mijenja se od vremena do vremena, kao i od

mjesta do mjesta. Čin definiran u jednom društvu kao devijantan, u drugome može biti definiran kao normalan. Iz toga slijedi kako je devijantnost kulturno determinirana, a kulture se s vremenom mijenjaju, te razlikuju od društva do društva (Haralambos, 2002:348). Količina i vrsta devijantnosti u društvu povezana je sa stupnjem socijalne diferencijacije u tom društvu. Nadalje, budući da se svi ne pridržavaju određene norme, neki se možda neće složiti oko toga što predstavlja devijantnost. Devijantni postupci predstavljaju nužne, ali ne i dovoljne uvjete da se postane devijant. Osoba ne postaje devijantna samo čineći devijantna djela jer da je to istina, društvo bi bilo u potpunosti sastavljeno od devijanata. Devijantnost je tako povezana sa sustavom raslojavanja društva. Veća diferencijacija u društvu povećava potencijal za devijantnost. Potpuno razumijevanje devijantnog čina zahtijeva poznavanje procesa počinjenja devijantnog čina te uloge i djelovanja žrtava (Clinard i Meier, 2011: 24). Neki oblici devijantnosti nose negativnu društvenu stigmatu, dok su drugi više ili manje prihvaćeni (Schaefer, 2013:171). Sociolozi koji se bave proučavanjem devijantnosti imaju za cilj shvatiti zašto određeno ponašanje većina smatra devijantnim, te kako se ti pojmovi o devijantnosti diferencijalno primjenjuju na ljude u društvu (Giddens, 2007:204). Također, Schaefer (2013:151) naglašava da za sociologe, termin devijantnost ne označava izopačenost, nego se na devijantnost gleda kao na ponašanje koje krši standarde ponašanja ili očekivanja skupine ili društva. Špadijer-Džinić (1988:32) ističe kako svaka sociološka teorija devijantnosti predstavlja pokušaj da se devijantnost objasni društvenim uzrocima.

2.2 Vrijednosti i norme u okviru devijantnosti

Matić (2003:17) definira vrijednosti kao „sastavni dio mehanizma integracije na normativnom području svijesti. One nastaju kad su u procesu diferencijacije svijesti izdvaja područje normativne orijentacije kao svojevrsan sistem imperativa, uz koje su vezani odvojeni emotivni naboji“ Pojam devijantnosti određuje se i polazeći od vrijednosti kao općih željenih ciljeva koji se u društvu smatraju važnima i čijem ostvarenju treba težiti. U suvremenoj sociologiji ovaj kriterij je korišten na dva različita načina. Kod prvog načina polazi se od vrijednosti koje su u datom društvu važeće, tako da se devijantnim smatraju sva ona ponašanja i stanja koja nisu u skladu s njima. Društvene devijacije su samo jedan dio društvene stvarnosti koja obuhvaća i one pojave koje se ocjenjuju kao nepoželjne, ali koje ne moraju značiti i kršenje određenih

društvenih normi. Ovaj kriterij je kulturno relativan, jer se devijantnost određuje kao odstupanje od vrijednosti datog društva koje se može razlikovati od vrijednosti drugih društava. Prema drugim shvaćanjima, devijantnost se određuje u odnosu na neke univerzalne vrijednosti koje bi trebale važiti za ljudski rod kao takav i prema kojima se može prosuđivati stanje zdravlja svakog društva. Stoga, devijacije su sva odstupanja od ovih univerzalnih vrijednosti koje nadilaze data postojeća društva i prema tome ne moraju značiti i kršenje društvenih normi i izazivanje društvene reakcije neodobravanja (Špadijer-Džinić, 1988: 45). Osim svjesno prihvaćenih i promišljenih normi, postoje i one koje pojedinac prihvaća uputama za akciju, ne problematizirajući uopće njihovu valjanost i ne pitajući za njihovo izvoriste i opravdanje. Također, mnogi otkrivaju svoje vrijednosti tek u osobnim krizama i konkretnim kušnjama (Matić, 2003:18). Za razliku od vrijednosti koji su u smislu obrazaca „primarni su vezivni element između društvenog i kulturnog sistema“, norme su prije svega društvene (Matić, 2003:48).

Norme su u statističkom smislu, neka vrijednost ili niz vrijednosti reprezentativne za neku skupinu i iz tog razloga mogu se rabiti kao osnova za vrednovanje ili usporedbu pojedinaca, pa se bilo koja središnja vrijednost ili niz vrijednosti, izražene u nekim jedinicama devijacije oko središnje vrijednosti, mogu uzeti kao norma (Matić, 2003:45). Društvene norme imaju određena svojstva bitna za analizu devijantnog ponašanja definiranog kao kršenje tih normi. Društvene norme kao dio kulture vrše funkciju prinude i kontrole nad pojedincem te ograničavaju moguće varijacije u ponašanju. Postojanje različitih društvenih odnosa i grupa podrazumijeva i postojanje vrlo raznovrsnih društvenih normi i društvenih institucija. Najvažnije društvene norme sa stajališta ispitivanja društvene devijacije jesu norme koje su povezane s društvenim institucijama. Društvene norme u odnosu na društvene vrijednosti su pravila ponašanja kojima je moguće dostići željene ciljeve jedne kulture ili dijela te kulture. (Špadijer-Džinić, 1988:46) Društvo na sebe stavlja zadaću emocionalne stabilizacije normi, postupcima socijalizacije i internalizacije (Matić, 2003:18). Sociolozi često tvrde da nijedan čin ne uključuje ništa inherentno devijantno; devijantnost zahtijeva prosudbu koja se poziva na neku normu. U stvari, norme stvaraju devijantnost stvaranjem društvene diferencijacije i pridavanjem moralne kvalitete činu koji ga označava kao nešto što treba činiti ili izbjegavati (Clinard i Meier, 2011: 18).

3. Funkcionalistički pristup devijantnosti

Funkcionalisti gledaju na društvo kao na sustav sačinjen od dijelova međusobno povezanih i u odnosu. Kako bi sustav opstao, njegovi dijelovi moraju biti kompatibilni, a takav funkcionalni preduvjet društva uključuje barem minimalni stupanj integracije dijelova. Mnogi funkcionalisti smatraju da ta integracija uvelike počiva na vrijednosnom konsenzusu, odnosno na suglasnosti članova oko društvenih vrijednosti. (Haralambos, 2002:10) Devijantnost i zločin su, smatraju funkcionalisti, posljedica strukturalnih napetosti i nepostojanja moralnih pravila u društvu. Kada nastojanja pojedinaca i skupina u društvu nisu u suglasju s postojećim nagradama, dolazi do nesklada između želja i njihova ispunjenja koji se može osjetiti u devijantnim motivacijama nekih pripadnika društva (Giddens, 2007:207). Prema funkcionalistima, devijantnost je uobičajeni dio ljudske egzistencije, s pozitivnim kao i negativnim posljedicama za društvenu stabilnost. Ona pomaže u definiranju granica ispravnog ponašanja (Schaefer, 2013:158).

3.1. Durkheim: zločin i teorija anomije

U svojoj raspravi o zločinu u *Pravilima sociološke metode*, Durkheim iznosi tvrdnju kako je zločin normalan i neizbježan aspekt društvenog života. U svim tipovima društva pronalazimo zločin, štoviše, stopa kriminala viša je u naprednijim, industrijaliziranim društvima. Stoga zaključuje kako je zločin „integralan dio svih zdravih društava“. Štetan, odnosno disfunkcionalan za društvo postaje samo kad mu je stopa neobično visoka ili niska. On potvrđuje kako svaka promjena u društvu nastaje s nekim oblikom devijantnosti, jer da bi nastupila promjena, ono što se jučer smatralo devijantnim, danas može postati normalnim. S obzirom na to da je stanovita količina promjene zdrava za društvo, i devijantnost je zdrava (Haralambos, 2002:353). Brojni su primjeri iz povijesti koji to dokazuju, smatra Durkheim (1999:75) te navodi. „Sloboda misli koji mi danas uživamo ne bi nikad bila ostvarena da propisi koji su je zabranjivali nisu bili kršeni prije no što su bili svečano ukinuti. Pa ipak, u tom trenutku, to je kršenje bilo zločin, budući da je predstavljalo uvredu još veoma živih osjećaja u općoj svijesti ljudi.“ Prema Durkheimu, zločin pridonosi održavanju društva osiguravajući njegovim članovima mete za kolektivni moralni bijes, a to stvara veću koheziju u društvu. Nadalje, kada se zločincu sudi i kada se kazni, zločin pruža dramatičnu priliku da se objave pravila društva za sve njegove članove. Ali kriminalne

aktivnosti također mogu biti katalizator pozitivnih društvenih promjena (Traub, 1999: 2). Durkheimove pozitivne funkcije devijantnosti razradili su mnogi sociolozi, tako je i A. K. Cohen analizirao dvije moguće funkcije devijantnosti. Prva funkcija je da “ devijantnost može djelovati kao sigurnosni ventil jer osiguravajući razmjerno bezazleno izražavanje nezadovoljstva“, a druga da su neki devijantni postupci korisno upozorenje koje ukazuje da jedan dio društva loše funkcionira (Haralambos, 2002: 354).

Kao glavna strukturna teorija devijantnosti prije više od 50 godina pojavila se teorija anomije. Ova perspektiva smješta uzrok devijantnosti u neravnotežu vrijednosti i normi u društvu koje naglašava poželjnost kulturno određenih ciljeva jače nego dostupnost društveno odobrenih sredstava za postizanje tih ciljeva (Clinard i Meier, 2011: 107). Prema Durkheimu, jednostavnija društva bila su ujedinjena „mehaničkom solidarnošću“ u kojoj je rad bio monoton, konformizam je bio norma, a jaka kolektivna svijest prožimala je društvo. Ta su društva također bila obilježena integracijom: stanjem kohezije, jakim društvenim vezama i podređivanjem sebe zajedničkom cilju. Sa sve većom podjelom rada, društva su postala složenija i ujedinjenija kroz „organsku solidarnost“, temeljenu na međuovisnosti među pojedincima. Ta su društva bila obilježena regulacijom, definiranom kao erozijom „uzajamne moralne podrške“, slabljenjem „kolektivne snage društva“ i ekstremnim individualizmom koji je vodio devijantnom ponašanju. (Zembroski, 2011:242) Prema Durkheimu, individualna i društvena stabilnost zahtijeva usklađenost potreba dostupnim sredstvima za njihovo ispunjenje, a za što je neophodno da strasti budu ograničene, jer će samo tada biti harmonizirane sa sposobnostima i zadovoljene. Važna regulacijska sila koja će postići taj cilj jest moral, a kada izostane regulacija potreba i aspiracija u normativnoj socijalnoj strukturi, nastupa poremećenost, odnosno anomija (Matić, 2003:101-103). To je društveno stanje koje proizlazi iz naglašavanja ciljeva uspjeha mnogo snažnije od prihvatljivih sredstava kojima ih ljudi mogu postići. Kao posljedica toga, neke se osobe osjećaju prisiljenima postići ih nelegitimnim sredstvima, uključujući oblike devijantnosti kao što su kriminal, prostitucija i nedopuštena prodaja droga. Drugi se okreću alkoholizmu ili ovisnosti, a neki postaju žrtve psihičkih poremećaja kada ne uspiju postići opće društvene ciljeve. Pokušavajući objasniti ove oblike devijantnog ponašanja, teorija anomije je istaknula da službene stope devijantnosti dostižu vrhunac među siromašnim ljudima i pripadnicima niže klase, koji se susreću s najvećim pritiskom devijacija i samo ograničenim mogućnostima stjecanja materijalnih

dobara i visoko obrazovanje (Clinard i Meier, 2011: 76). U svojem djelu *Suicide*, Durkheim definira svoje viđenje anomijskog društvenog stanja, objašnjavajući društvene uzroke samoubojstva te pritom uzimajući u obzir stupanj društvene integracije i društvene regulacije, razlikuje četiri tipa samoubojstva: egoistično, altruističko, anomično te fatalističko.

Zaključno, Durkheim drži da društvo samo generira devijantnost za vlastitu dobrobit. No ipak, smatra da iznimno visoke stope zločina upućuju na to da se s društvom događa nešto loše. To je stajalište u 1930-ima preuzeto i dalje razrađeno u slavnom Mertonovom djelu (Haralambos, 2002: 354).

3.2. Teorija strukturalnog pritiska

Na Durkheimov pojam anomije, nastavlja se američki sociolog Robert K. Merton, stvarajući iznimno utjecajnu teoriju devijantnosti koja je smjestila izvor zločina u samu strukturu američkog društva. Modificirajući koncepciju anomije, skreće pažnju na pritisak pod kojim se nalazi pojedinac kada se prihvaćene norme suprotstave društvenoj stvarnosti. Za njega devijantnost predstavlja nusproizvod ekonomske nejednakosti i nepostojanja jednakih mogućnosti za sve (Giddens, 2007: 207-208). Prema Mertonu, devijantnost ne potječe iz „patološke ličnosti“, nego iz kulture i strukture samoga društva. Polazi od klasičnog funkcionalističkog stajališta vrijednosnog konsenzusa, u kojemu svi pripadnici društva imaju jednake vrijednosti. Međutim, s obzirom na to da se pojedinci u društvu nalaze na različitim položajima u društvenoj strukturi, nemaju jednaku mogućnost ostvariti zajedničke vrijednosti. Iz takve situacije može nastati devijantnost (Haralambos, 2002: 354). Mertonova teorija anomije, jedna od najpoznatijih općih teorija devijantnosti, pokušava objasniti niz različitih devijantnih radnji. Društvo se sastoji od dvije strukture: strukture vrijednosti i normativne strukture. Struktura vrijednosti određuje kulturno identificirana željena krajnja stanja (ili ciljeve), dok normativna struktura definira kulturno propisana sredstva za postizanje tih ciljeva. Socijalizacija u početku priprema svaku osobu u društvu da prihvati svaku od ove dvije strukture. Međutim, u nekim društvima dolazi do neravnoteže kada određene vrijednosti imaju veću težinu od standarda za prihvatljiva sredstva za njihovo postizanje. Ta neravnoteža stvara društvenu napetost, koja na neke skupine utječe više nego na druge, a članovi tih skupina moraju se

prilagoditi društvenim okolnostima. Anomija je stanje u društvu koje nastaje kada normativna struktura ne dopušta pojedincima postizanje vrijednih ciljeva. Dakle, ljudi nisu anomični, cijela društva jesu (Clinard i Meier, 2011: 80).

Merton dolazi do zaključka kako se ljudi prilagođavaju na određene načine, bilo prilagođavanjem ili odstupanjem od kakvih kulturnih očekivanja. Njegova anomijska teorija devijantnosti postavlja pet osnovnih oblika prilagodbe. „*Konformizam*“ s društvenim normama, najčešća prilagodba u Mertonovoj tipologiji, suprotna je devijantnosti. Uključuje prihvaćanje općeg društvenog cilja ("postati bogat") i odobrenih sredstava ("vrijedno raditi"). Prema Mertonovu mišljenju, mora postojati konsenzus u pogledu prihvaćenih kulturnih ciljeva i legitimnih sredstava za njihovo postizanje. Ostala četiri tipa prilagodbe uključuju neki oblik odstupanja od konformizma. "*Inovator*" prihvaća ciljeve društva, ali ih slijedi sredstvima koja se smatraju neprikladnima. Prema Mertonovoj tipologiji, "*ritualist*" je napustio cilj materijalnog uspjeha i postao kompulzivno predan institucionalnim sredstvima. Rad postaje jednostavno način života, a ne sredstvo za postizanje cilja uspjeha. "*Povučeni*", kako ga opisuje Merton, u osnovi se povukao i od ciljeva i od sredstava društva. Konačna prilagodba koju je identificirao Merton odražava pokušaje ljudi da stvore novu društvenu strukturu. "*Pobunjenik*" se osjeća otuđenim od dominantnih sredstava i ciljeva i može tražiti dramatično drugačiji društveni poredak. Merton je dao ključni doprinos sociološkom razumijevanju devijantnosti ističući da devijanti poput inovatora i ritualista dijele mnogo s konformističkim ljudima. Osuđeni zločinac može imati mnoge iste težnje kao i ljudi bez kriminalne prošlosti. Teorija nam pomaže da devijantnost shvatimo kao društveno stvoreno ponašanje, a ne kao rezultat trenutnih patoloških impulsa. Međutim, ova teorija devijantnosti nije sustavno primijenjena na kriminal u stvarnom svijetu (Schaefer, 2013: 159). Iako postoje razne kritike na Mertonov rad, kao primjerice da zanemaruje odnose moći u društvu kao cjelini u kojem nastaju devijantnost i konformizam, Haralambos (2002: 355-356) smatra kako Mertonova teorija ostaje jednim od najvjerodostojnijih pokušaja da se stope zločina objasne u čitavim društvima.

4. Interakcionistički pristup devijantnosti

Interakcionistička perspektiva ukazuje na važnost značenja što ih različiti akteri unose i razvijaju unutar interakcionističke situacije. Budući da značenja nisu fiksirana i posve jasno određena nego se modificiraju razvijaju tijekom interakcije, definicija devijantnosti s interakcionističkog stajališta je ishod dogovora aktera o definiciji devijantnosti (Haralambos, 2002: 373). Sociolozi koji proučavaju devijantnost u interakcionističkoj tradiciji usmjeravaju se na devijantnost kao na socijalno konstruiranu pojavu te odbacuju ideju postojanja tipova ponašanja koji su evidentno devijantni. Njihov interes su pitanja zašto se određene vrste ponašanja inicijalno definiraju kao devijantna, te zašto se određene skupine, a ne neke druge, proglašavaju devijantnim (Giddens, 2007: 209). Funkcionalistički pristup devijantnosti objašnjava zašto se kršenja pravila nastavljaju događati unatoč pritisku da se prilagodi i poštuje. Međutim, funkcionalisti ne ukazuju na to kako određena osoba počinje počinuti devijantni čin ili zašto se u nekim prilikama devijantnost događa ili ne događa. (Schaefer, 2013:159). Becker (2011: 118) ističe kako cilj interakcionističkog pristupa devijantnosti nije samo „razjasniti pojave koje su se tradicionalno istraživale pod tim nazivom, nego i zakomplicirati razumijevanje naših moralnih stajališta o njima. „ Budi kod sociologa svijest da kod istraživanja devijantnosti uključi veći broj činjenica, ali i širi krug ljudi i događaja. S druge strane, interakcionistički pristup ukazuje sociolozima da je osnova drame devijantnosti nametanje definicija- situacija, djelovanja i ljudi, onih dovoljno moćnih ili s dovoljno visokim stupnjem legitimiteta.

4.1. Socijalizacijska teorija ili teorija učenja

Teoretičari učenja tvrde da devijantno ponašanje nastaje kada ljudi nauče devijantne norme, vrijednosti i/ili stavove (Clinard i Meier, 2011: 105). Devijantnost se javlja kao rezultat naučenog stjecanja devijantnih normi i vrijednosti, osobito onih naučenih unutar subkultura i među vršnjacima Kao što se kroz socijalizaciju usvajaju norme i vrijednosti koje društvo prihvaća ohrabruje ili nagrađuje, jednaka načela učenja pojavljuju se i u usvajanju devijantnih normi i vrijednosti koje društvo odbacuje i kažnjava. Premda su temeljni procesi socijalizacije jednaki smjer i sadržaj mogu biti različiti (Matić, 2003: 112).

Teorija socijalizacije ili učenja tvrdi da devijantno ponašanje proizlazi iz normativnog sukoba izazvanog kada pojedinci i grupe nauče norme koje dopuštaju ili toleriraju devijantnost pod određenim okolnostima. Ovo učenje može prenijeti suptilan sadržaj, poput primjerice toga da devijantnost ponekad prolazi nekažnjeno. Takva socijalizacija također može dovesti do toga da ljudi steknu ozbiljno devijantne norme i vrijednosti koje definiraju devijantne radnje kao neophodne ili poželjne pod određenim okolnostima, kao što je društvo određenih ljudi (Clinard i Meier, 2011: 108). Gabrijel Tarde je 1905. godine u svom radu naveo zakon imitacije kao temelj devijantnog ponašanja koje započinje kao moda, a zatim prelazi u naviku. Imitacija je pritom proces koji se neprestano širi. Premda je Tarde napustio sociologizam, njegova koncepcija poslužila je kao hipotetski okvir za daljnja istraživanja sociologije devijantnosti, koja se mogu sažeti u zaključak kako je devijantnost „posljedicom naučenih stečevina devijantnih normi i vrijednosti, posebno onih naučenih unutar raznih potkultura i onih koje se prenose između različitih društvenih slojeva“ (Matić, 2003:112-113).

4.2. Teorija diferencijalne asocijacije

Najpoznatija opća teorija učenja je teorija diferencijalne asocijacije Edwina H. Sutherlanda. Postala je jedna od najpoznatijih teorija u sociologiji otkako se prvi put pojavila u njegovim *Principima kriminologije*. Sutherlandova teorija, razvijena da objasni devijantno ponašanje, objašnjava oboje, etiologiju devijantnosti, odnosno uzrok devijantnog čina pojedinca, i epidemiologiju devijantnosti, odnosno distribuciju devijantnog ponašanja koja se ogleda u različitim stopama (Clinard i Meier, 2011: 101-102). E. H. Sutherland je jedan od najranijih autora koji iznosi tvrdnju kako se devijantnost uči u interakciji s drugima, te 1949. godine povezuje zločin s diferencijalnom asocijacijom. Prema toj ideji pojedinci postaju delinkventima kada se povezuju s pojedincima koji su nositelji kriminalnih normi. Također, Sutherland smatra kako se u većini slučajeva, kriminalno ponašanje uči unutar primarnih skupina, naročito među vršnjacima (Giddens, 2007: 209). Osnovna teza ove teorije da se pojedinac uči kriminalnom ponašanju na isti način, kao što se uči ponašati u skladu s zakonom. Shodno tome, kriminalno ponašanje se najbolje može objasniti društvenim učenjem, a ne principima abnormalne psihologije. Teorija diferencijalne asocijacije je ukratko izložena u devet sljedećih stavova: (1) kriminalno se ponašanje uči; (2) kriminalno ponašanje se uči u interakciji s drugim osobama u

procesu komunikacije; (3) glavni dio učenja kriminalnog ponašanja odvija se u primarnim grupama; (4) učenje obuhvaća tehnike vršenja kriminaliteta i specifičnu usmjerenost motiva nagona, racionalizacija i stavova; (5) specifična usmjerenost motiva uči se iz definicija koja odobravaju ili ne odobravaju zakonske norme; (6) osoba postaje delinkvent zato što postoji višak definicija koje odobravaju kršenje zakona, nego li onih koje ne odobravaju kršenje zakona. Drugim riječima, pojedinac postaje kriminalac zato što je u kontaktu s kriminalnim obrascima ponašanja, ali i zbog izoliranosti od antikriminalnih obrazaca. To je princip diferencijalne asocijacije (različitih kontakata); (7) diferencijalna asocijacija može se razlikovati prema učestalosti, trajanju, prioritetu i intenzitetu.; (8) proces učenja kriminalnog ponašanja putem veze s kriminalnim i antikriminalnim obrascima obuhvaća sve mehanizme koje sadrži svako učenje; (9) iako je kriminalno ponašanje izraz općih potreba i vrijednosti, ono se ne može objasniti tim potrebama ili vrijednostima, budući da je nekriminalno ponašanje izraz tih istih potreba i vrijednosti (Špadijer-Džinić, 1988:33-34). Ljudi uče kako se ponašati u društvenim situacijama, ispravno ili neprikladno. Ne postoji prirodni, urođeni način na koji ljudi komuniciraju jedni s drugima. Ove jednostavne ideje danas nisu osporene, ali to nije bio slučaj kada je sociolog Edwin Sutherland prvi iznio ideju da pojedinac prolazi kroz isti osnovni proces socijalizacije u učenju konformističkih i devijantnih djela (Schaefer, 2013:159). Teorije učenja, a posebice Sutherlandova teorija diferencijalne asocijacije široko je prihvaćena među sociolozima i socijalnim psiholozima te njihovim pristupima devijantnosti. Socijalizacijska teorija može se baviti teorijskim objašnjenjem svih procesa učenja koji vode devijantnom ponašanju. Ona uzima u obzir skoro sve čimbenike koji se javljaju na putu učenja, uključivanja i življenja društvene stvarnosti, a zbog ozbiljnosti kojom se i danas u objašnjenju devijantnih formi može joj se pripisati izvanvremenska relevantnost (Matić, 2003:116-118).

4.3. „Labeling“ ili teorija etiketiranja

Za razliku od Sutherlandova rada, teorija etiketiranja ne stavlja fokus na to zašto neki pojedinci čine devijantna djela. Umjesto toga, pokušava objasniti zašto su neki ljudi promatrani kao devijanti, delinkventi, loša djeca, gubitnici i kriminalci, dok se drugi čije je ponašanje slično ne doživljavaju tako oštro. Odražavajući doprinos interakcionističkih teoretičara, teorija etiketiranja naglašava kako osoba postaje označena kao devijantna ili prihvaća tu etiketu. Sociolog Howard

Becker koji je popularizirao ovaj pristup, sažeo ga je ovom izjavom: "Devijantno ponašanje je ponašanje koje ljudi tako označavaju." Teorija etiketiranja također se naziva pristupom društvene reakcije, podsjećajući nas da je odgovor na čin, a ne samo ponašanje, koji određuje devijantnost (Schaefer, 2013: 161-162). Teoretičari etiketiranja naglašavaju da je za razumijevanje naravi devijantnosti, važno otkriti zašto se nekim ljudima priljepljuje etiketa devijantnosti. Za lijepljenje etiketa, prema njima, većinom su odgovorni ljudi koji predstavljaju zakon i red, ili oni koji su u stanju nametati definicije konvencionalnog morala drugima (Giddens, 2007: 209). Becker smatra da u određenom smislu devijantan čin kao takav ne postoji, nego čin postaje devijantan kada ga drugi tako definiraju i doživljavaju. Ovisno o tome kako publika tumači određeni čin, ovisi i to hoće li se etiketa primijeniti ili ne. Nadalje, to ovisi o tome tko ga čini, gdje je i kada učinjen, tko ga promatra, kao i dogovaranju između različitih aktera uključenih u interakcijsku situaciju. Beckerovim riječima: "Devijantnost nije kvaliteta koja se nalazi u samome ponašanju, nego u interakciji između osobe koja počinja neki čin i onih koji na njega reaguju" (Haralambos, 2002: 373).

Zagovornici ove teorije smatraju da je fenomen devijantnosti relativan i dvosmislen, te se jedino može razumjeti shvaćanjem procjene i reakcije ponašanja drugih. Becker definirajući devijantnost naglašava posljedicu primjene sankcije prema nekom prijestupniku, sama devijantnost nije određena odnosom prema normama, nego odnosom na sankcije društvenog auditorija na djelo. Dakle, socijalna kontrola kreira devijantnost, definirajući i čineći prepoznatljivom drugima. Kao središnji predmet proučavanja je „označavanje devijanta“ a glavni interes je prebačen s uzroka devijantnog ponašanja na karakteristike društvene reakcije koju doživljava osoba i na posljedice ovog označavanja za daljnje ponašanje te osobe (Matić, 2003: 118-120). Važan aspekt teorije etiketiranja je prepoznavanje da se neki ljudi smatraju devijantnima, dok drugi koji se ponašaju na isti način nisu (Schaefer, 2013:171).

Sam Becker navodeći da devijantnost predstavlja kršenje nekog dogovorenog pravila naglašava da se ne smije zanemarivati središnja činjenica o devijantnosti: stvorilo ju je društvo (Becker, 1966: 8-9). Giddens (2007:210) navodi i Lemertovu tvrdnju kako je devijantnost zapravo vrlo rasprostranjena te da ljudi koji čine neke devijacije nerijetko ostanu nekažnjeni. Razmatrajući moguće učinke etiketiranja, Becker naglašava da etiketa nije neutralna, nego definira pojedinca

kao posebnu vrstu osobe i sadrži ocjenu osobe na koju se primjenjuje. S obzirom na to da pojedinci stvaraju predodžbe o sebi na temelju reakcija okoline, nerijetko će o sebi početi razmišljati u skladu s tom etiketom. Time može doći i do samoispunjavajućeg proročanstva prema kojemu „devijantna identifikacija postaje dominantnom“ (Haralambos, 2002: 374).

4.4. Becker i model devijantne karijere

Becker je smatrao kako svi uzroci koji proizvode devijaciju ne djeluju simultano, nego da se devijantno ponašanje razvija postupno. Svaki korak u tom razvoju mora se objasniti, jer ono što može djelovati kao uzrok u jednoj fazi postupnosti može biti od zanemarive važnosti u drugoj (Špadijer-Džinić, 1988: 64). Teorija kombiniranjem dviju dihotomnih varijabli stvara model sastavljen od četiri dimenzija, te teorija nije o jednoj tako stvorenoj dimenziji, nego teorija o sve četiri i njihovim uzajamnim vezama, dok je manje važno u kojem će se od te četiri dimenzije naći odgovarajuća devijantnost (Becker, 2011: 101). Tako je primjerice potrebna jedna vrsta objašnjenja kako se osoba našla u situaciji u kojoj joj je marihuana pristupačna, i druga vrsta objašnjenja zašto je ona spremna eksperimentirati s marihuanom. Shodno tome, objašnjenje svake faze u ovom razvoju, dio je objašnjenja devijantnog ponašanja koje je nastalo (sekvencijalni model devijantnosti). Za objašnjavanje ovog modela nastajanja devijantnosti, Becker je koristio sociološki pojam karijere transformirajući ga za korištenje proučavanja devijantnih karijera. Razvoj devijantne karijere prolazi kroz četiri faze, odnosno koraka napredovanja devijacije. Jedan od najvažnijih koraka u procesu stvaranja stabilnog obrasca devijantnog ponašanja je iskustvo javnog etiketiranja koji je novi stimulans za razvoj devijacije. Posljednji korak u devijantnoj karijeri je uzlazak u organiziranu devijantnu grupu (devijantnu subkulturu). Navedeni model devijantnosti Becker je primijenio u istraživanju posebne vrste devijacije – uzimanju marihuane (Špadijer- Džinić, 1988:64).

U svojem kasnijem djelu *Preispitivanje teorije etiketiranja*, Becker ističe kako nikad nije bio zadovoljan izrazom teorija etiketiranja te koristi naziv interakcionistička teorija devijantnosti, budući da gledajući što sve obuhvaća i na što se odnosi nije teorija, niti je usredotočena isključivo na sam čin etiketiranja kako neki smatraju (Becker, 2011: 99-101). Također, smatra da ako se ijedna ljudska aktivnost može smatrati kolektivnom aktivnošću, onda je zasigurno to

devijantna aktivnost. Promatraju li se svi sudionici u bilo kojem dijelu navodnog devijantnog ponašanja, uviđa se da te aktivnosti zahtijevaju prikriveno ili neverbalno sudjelovanje brojnih ljudi i grupa kako bi se odvijale kako se odvijaju. Iz toga slijedi kako smatranjem devijantnosti kolektivnim djelovanjem, ljudi djeluju imajući na umu reagiranje svih onih koji su uključeni u to djelovanje, odnosno razmatraju kako će okolina procijeniti njihove postupke (Becker, 2011:102-103).

4.5. Goffman i teorija stigmatizacije

Goffman je ispitivao liječenje duševnih bolesnika u institucijama te je dokazivao premda takve institucije tvrde da im je cilj liječenje i rehabilitacija, podrobno ispitivanje obrazaca interakcije unutar institucija otkriva posve drugačiju sliku. Njegov zaključak je poprilično pesimističan, odnosno smatra kako mnoge institucije za liječenje „očito funkcioniraju tek kao skladišta otpada za pacijente“. Kao i društvene reakcije općenito, institucije služe prije za jačanje, a ne za smanjenje devijantnosti. Naglašava ipak kako ima bivših pacijenata, koji su se uspješno borili protiv etiketa (Haralambos, 2002: 376-377). Kad pojedinac postane zatvorenikom, postaje nisko proaktivan, nailazi na hladan prijem u širem svijetu i vjerojatno će to iskusiti u trenutku, teškom čak i za one bez njegove stigme, kada se mora nekome prijaviti za posao i mjesto za život. Nadalje, do otpuštanja će vjerojatno doći upravo onda kada zatvorenik konačno nauči sve iznutra i osvoji privilegije za koje je bolno naučio da su vrlo važne. Ukratko, mogao bi otkriti da oslobađanje znači prelazak s vrha malog svijeta na dno velikog. Osim toga, kada se zatvorenik vrati u slobodnu zajednicu, može ostati s nekim ograničenjima svoje slobode (Goffman, 1961: 73). Ljudi su često stigmatizirani zbog devijantnog ponašanja u koje se možda više ne upuštaju. Etikete "kompulzivni kockar", "bivši osuđenik", "alkoholičar koji se oporavlja" i "bivši duševni bolesnik" mogu se zalijepiti za osobu cijeli život. Goffman povlači korisnu razliku između simbola prestiža koji skreće pozornost na pozitivan aspekt nečijeg identiteta, kao što je burma ili značka, i simbola stigme koji diskreditira ili ponižava nečiji identitet, kao što je osuda za zlostavljanje djece. Iako simboli stigme ne moraju uvijek biti očiti, oni mogu postati stvar javnog znanja. Dok će neke vrste devijantnosti stigmatizirati osobu, druge vrste ne nose značajnu kaznu (Schaefer, 2013:152).

5. Zaključak

Devijantno ponašanje nije lako definirati. Ono što je devijantno za jednu osobu ili skupinu, ne mora biti za drugu, kao što ni ono što je devijantno u jednoj situaciji, ne mora biti devijantno u drugoj. Giddens (2007) definira devijantnost kao „način djelovanja koji se ne poklapa s normama i vrijednostima koje podupire većina pripadnika skupine ili društva.“ Često je svaki konsenzus za koji se činilo da postoji bio rezultat političke, društvene i ekonomske moći skupina koje su uspjele nametnuti drugima svoje poglede na to što predstavlja devijantnost. Iz toga slijedi kako je devijantnost uvelike kulturno determinirana. Pregledom društvene devijantnosti unutar klasičnih socioloških teorija, odnosno unutar funkcionalističkog i interakcionističkog pristupa, pojašnjavaju se mogući društveni uzroci devijantnosti, ali i moguće posljedice, kako na pojedinca, tako i na društvo. Društvena devijantnost stvorena je od društva, a neki oblici devijantnosti nose negativnu društvenu stigmatu, dok su drugi više ili manje prihvaćeni.

Problem može nastati kada društvena stvarnost u kojoj mehanizmi socijalne kontrole dozvoljavaju pojedinačnoj devijantnosti da ostane nekažnjena, odnosno neki kriminalni čin se opravdava u ime „viših ciljeva“ , otvarajući široki prostor mogućnosti da pojedinačni eksces postane redovnom pojavom (Matić i Groznica, 2008: 148).

6. Literatura

1. Becker, H. (2011). Preispitivanje teorije etiketiranja, prema: Becker, H., (1991.) *Outsiders : Studies In The Sociology Of Deviance* (str. 177-212). *Amalgam*, (5.), 99-119. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/76542>
2. Becker, S. H. (1966). *Outsiders: studies in the sociology of deviance*. New York: The Free Press
3. Clinard, M. B. i Meier, R. F. (2011). *Sociology of deviant behavior*. 14th ed. Belmont, CA: Wadsworth Cengage Learning
4. Durkheim, E. (1999). *Pravila sociološke metode*. Zagreb: Naklada Jesenski i Turk, Hrvatsko sociološko društvo
5. Giddens, A. (2007). *Sociologija – prema 4. engleskom izdanju*. Zagreb: Globus
6. Goffman, E. (1961). *Asylums: Essays on the Social Situation of Mental Patients and Other Inmates*. New York: Anchor Books
7. Haralambos, M. i Holborn, M. (2002). *Sociologija: teme i perspektive*. Zagreb: Golden marketing
8. Matić, R. (2003). *Društvena promocija bezakonja: uvod u sociologiju devijantnosti*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada
9. Matić, R. i Groznica, A. (2008). Hrvatsko društvo i začarani krug kriminala. *Revija za sociologiju*, 39 (3), 145-160. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/31616>
10. Schaefer, T.S. (2013). *Sociology: A brief introduction*. 10th ed. New York: McGraw-Hill
11. Špadijer-Džinić, J. (1988). *Socijalna patologija : sociologija devijantnosti*. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva
12. Traub, S. H. i Little, C. B. (1999). *Theories of Deviance* 5th ed. Itasca, Illinois: F.E. Peacock Publishers, Inc.
13. Zembroski, D. (2011). Sociological Theories of Crime and Delinquency. *Journal of Human Behavior in the Social Environment*, 21, 240 - 254.